

FOREGANGSLAND:

Fremstående utsendinger fra Den jødiske verdenskongress møtes i Oslo i dag og i morgen. Tema for møtet er jødiske verdier som ble beslaglagt under krigen. Norge er et foregangsland i arbeidet med kartleggingen av de forsvunne eiendommene.

SVEITS GRANSKES:

Sveitsiske banker er spesielt i søkelyset. Etter Verdenskongressens påstander om at bankene gjemmer unna milliarder av jødiske dollar, ble det satt i gang en granskning i 400 av bankene. Men jakten på stjålne formuer har hittil gitt lite resultat.

Enestående norsk granskning

HALVOR HEGTUN

Til våren kommer en av de dystreste «NOU-rapporter» på lang, lang tid: Historien om hva som egentlig skjedde med de jødiske eiendommene som ble beslaglagt av nazistene under krigen. I Riksarkivets kjellere på Sognavann arbeider for tiden tre historikere på heltid med å ta seg gjennom de nesten hundre hyllemetrene med gulnede papirer.

Ikke i noe annet europeisk land er det nedsatt en offentlig oppnevnt komité, der også de jødiske samfunn er representert, som systematisk går gjennom den økonomiske siden av jødeutryddelsene. Komitéen ledes av fylkesmann Oluf Skarpnæs i Vest-Ag-

der. Skarpnæs vil gi Den jødiske verdenskongress en orientering om fremdriften i dette arbeidet.

Stor interesse

Justisdepartementet fikk en lang rekke henvendelser fra ulike ambassader og utenlandske medier da det i januar ble besluttet å granske beslagleggingene på nytt, 53 år etter at mer enn 700 norske jøder ble deportert til utryddelsesleirene.

Fylkesmann Skarpnæs vil ikke utelukke at den historiske gjennomgåelsen av materialet kan være en av grunnene til at Den jødiske verdenskongress har valgt å legge et av sine møter til Oslo for første gang.

En av de tre historikerne som nå

gransker dokumenter i Riksarkivet, er Bjarte Bruland som i fjor tok sin hovedoppgave ved Universitetet i Bergen om «Forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene». Bruland, som også er medlem av undersøkelseskomitéen, har antydning at verdier for en halv milliard kroner ble beslaglagt, og at verdiene bare i liten utstrekning ble tilbakebetalt til overlevende og arvinger etter krigen.

Quisling-regjeringens «lov om inndragning av eiendom som tilhører jøder» ble kunngjort 26. oktober 1942, nøyaktig en måned før slaveskipet «Donau» la ut fra Akershuskaia med 530 menn, kvinner og barn som skulle til Auschwitz. Et eget likvidasjonsstyre, som opererte fra en leilighet på Marienlyst i Oslo, ble satt til å listeføre alt

som var ranet fra den enkelte familie. Gull, sølv og smykkesaker skulle imidlertid gå direkte til Wehrmacht og det tyske sikkerhetspolitiet. Et underkontor i Trondheim tok seg av alle saker for «det nordnordfjeldske».

Etter krigen ble Likvidasjonsstyrets arkiver overtatt av det nyopprettede Tilbakeføringskontoret for beslaglagte eiendommer. Her ble jødiske og ikke-jødiske bo behandlet under ett. Det som kunne tilbakeføres til overlevende eller arvinger, var svært ofte filbeløp i forhold til det som var beslaglagt.

Eitinger

Ingen vet ennå hva slags økonomiske krav som kan komme i kjølvannet

av undersøkelsene som nå pågår, eller om det er enkeltfamilier eller jødiske institusjoner som kan motta de eventuelle erstatningene.

Det jødiske samfunn har i hele etterkrigstiden latt være å fremme krav. Økonomiske forhold er ikke det man tenker først på etter et folkemord. Den nylig avdøde professor Leo Eitinger, som selv overlevde Auschwitz, uttrykte seg slik da Aftenposten snakket med ham i januar:

«Jeg vet ikke mer om de økonomiske beslagleggingene enn at mine egne og familiens eiendeler ble tatt av noen nazi-folk i Molde. Senere er det ingen som har fortalt noe mer om hva som skjedde med tingene. Jeg har heller ikke spurt.»

110122

UTENRIKSMINISTRE: Israels utenriksminister David Levy og hans norske kollega Bjørn Tore Godal møtes på WJC-konferansen.

Foto: JOHNNY SYVERSEN

Oslo-møte om tapt jødisk eiendom

Eksekutivkomiteén i Den jødiske verdenskongress WJC møtes i Oslo i dag og i morgen for å diskutere kartleggingen av jødiske verdier som forsvant under den annen verdenskrig.

150 deltagere har meldt sin ankomst, med den israelske utenriksminister David Levy i spissen. Statsminister Thorbjørn Jagland skal holde tale når konferansen åpnes i dag, utenriksminister Bjørn Tore Godal er på plass under avslutningen tirsdag.

WJC er en paraplyorganisasjon med jødiske menigheter i 44 land som medlemmer. Organisasjonens formål er å fremme jødiske interesser over hele verden, og den har blant annet engasjert seg sterkt i kampen mot antisemittisme. Ifølge WJC-talsmenn er Oslo valgt som møtested fordi Norge har vært et foregangsland når det gjelder granskning av verdier som forsvant under krigen.

Norsk orientering

Et utvalg med fylkesmann Oluf Skarpnes som leder ble oppnevnt av Justisdepartementet i mars i år.

ORIENTERER: Fylkesmann Oluf Skarpnes.

Skarpnes er til stede på konferansen og skal redegjøre for hvor langt man er kommet med kartleggingen. Utvalget har rettet søkelyset mot Quisling-regimets regelverk om be-

slag av jødisk eiendom, hvordan beslagene ble gjort og hvilke instanser som var involvert. Den omstridte tilbakeføringen av verdier etter krigen skal også under lupen.

Et viktig tema under konferansen blir de sveitsiske bankenes rolle under plyndringen av jødernes eiendommer. Sveitsiske myndigheter har vært lite samarbeidsvillige, og den tidligere amerikanske sentralbank-

GRANSKER: Tidligere sentralbanksjef Paul Volcker.

sjefen Paul Volcker leder en granskningskommisjon som ser nærmere på dette spørsmålet. Han er på plass for å orientere WJC-møtet om forholdene.

Det Mosaiske Trossamfund i Oslo, med rabbiner Michael Melchior i spissen, er verten for konferansen. Rabbineren kan opplyse at en rekke sentrale jødiske organisasjoner og ledere er representert, blant dem WJC-leder Edgar Bronfman fra New York, en av verdens mest velstående forretningsmenn. Fra Israel kommer blant andre sionistleder og tidligere statsråd

VERT: Rabbiner Michael Melchior. Foto: MORTEN UGLUM

PRESIDENT: WJC-leder Edgar Bronfman.

Abraham Burg – sammen med sin far, Josef Burg, som var innenriksminister i mange år.

Ap 25/11-96

Dårlig resultat i Sveits

Ap 29-96

HALVOR T. JØNN

Berlin

Med lys og lykte går sveitsiske tjenestemenn igjennom konti, papirer og hvelv i 400 sveitsiske banker. For fire år siden hevdet Den jødiske verdenskongress at disse bankene gjemmer unna kan hende flere milliarder dollar i kontanter, gull eller i form av andre verdisaker.

Ifølge Den jødiske verdenskongress dreier det seg delvis om penger som tyske jøder sendte til Sveits før de falt som ofre for nazistiske bødler under siste verdenskrig. Delvis dreier det seg om verdier som nazistene stjal fra jøder og deretter gjemte unna i sveitsiske banker.

Ingen kan si noe sikkert om hva man til slutt finner i de sveitsiske bankhvelvene. Fra jødisk hold er det blitt påpekt at for eksempel pensjonerte sveitsiske bankfolk, som var involvert i hemmelighetskremmeriet rundt siste verdenskrig, har vært påfallende lite villige til å fortelle noe som helst om det som skjedde dengang. For sveitsiske bankfunksjonærer har taushet og diskresjon vært selve grunnlaget for deres velstående tilværelse gjennom århundrer. Dette lar seg ikke uten videre endre på.

Lave summer

For knappe to uker siden fortalte ombudsmannen for de sveitsiske bankene, Hanspeter Häni, hva som hittil var kommet ut av undersøkelsene: Skal man tro ham, har bankene den siste tiden gått igjen gjennom konti tilhørende tilsammen 1319 navngitte personer. På ialt 11 konti fant man totalt 1,6 millioner sveitserfranc. Fra tidligere har man funnet ialt 42 millioner sveitserfranc på såkalte herreløse konti. Disse summene er med andre ord langt lavere enn hva man trodde da man tok fatt på jakten.

Ombudsmann Hanspeter Häni hevder at resultatet av den første runden av etterforskningen ikke er overraskende. Til det tyske nyhetsmagasinet Der Spiegel sier han at man heller ikke i fremtiden må ha for store forhåpninger til hva man kan

FØLGER MED:
Ombudsmann
Hanspeter Häni.

finne. - Vi vet at nazistene ikke overlot noe til tilfeldighetene. Vanligvis tvang de sine ofre til å overføre formuene sine til Tyskland. Hvor de deretter har tatt veien, er det ingen som kan si, hevder han.

Tvilsom verdi

Et annet moment må dessuten tillegges en viss vekt: Når man i dag har gått inn i gamle beholdninger av verdipapirer, viser det seg ofte at det dukker opp ting av tvilsom verdi. Det kan dreie seg om aksjer i for lengst forsvunne selskaper eller statsobligasjoner utstedt av kongeriket Romania, papirer som ikke har noen annen verdi enn som samleobjekter.

Det er lite trolig at de sveitsiske bankene i løpet av denne runden med undersøkelser har vært i stand til å gjemme unna noen verdier, om det skulle ha vært hensikten. Etterforskningen har vært overvåket av så vel jødiske representanter som av den såkalte Volcker-kommisjonen i USA, en kommisjon som er opprettet spesielt for å finne ut av hva som har skjedd med de jødiske formuene.

Vil man så finne mer når de sveitsiske etterforskerne får mer tid på seg? Det synes hevet over tvil at siste ord ikke er sagt i denne saken. Går man etter historien om de jødiske formuene, dukker det umiddelbart opp en hel del spørsmål som ikke har noen enkle svar.

Ingen vil i dag kunne benekte at de sveitsiske bankfolkene sto med skitne affærer til langt oppetter halsen gjennom hele nazi-tiden. Ikke minst i erkjennelsen av dette betalte de i 1947 ut tilsammen 250 millioner franc til den amerikanske statsbanken som et bidrag til gjenoppbyggingen av Europa. Hvorfor betalte man akkurat ut 250 millioner? Kunne det tenkes at dette beløpet skulle ha vært ti ganger så stort, som den britiske regjeringen hevdet tidligere i år?

I løpet av krigen kjøpte det nøytrale Sveits gull fra Hitler-regimet for tilsammen 1,7 milliarder franc. For en stor del dreide dette seg om beslaglagte jødiske eiendommer som sveitserne kjøpte for egen vinnings skyld. Visste de sveitsiske banksejefene om dette? Handelen var ut fra den tidens lover helt legal.

Men moralsk sett var og forblir det forkastelig å handle gull med historiens verste forbrytterregime.

Et aller siste ubehagelig

spørsmål kan stilles: Er det mulig at de sveitsiske bankene benyttet de første 10-20 årene etter krigen til systematisk å slette alle spor etter jødiske eiendommer?

Om så er tilfellet, vil neppe noen kommisjon - hverken i dag eller i fremtiden - være i stand til å finne noe mer i de obskure sveitsiske bankhvelv.

STJÅLET KUNST: Arbeidet med å oppspore og tilbakeføre jødiske verdier har vært både langvarig og omstridt. 8000 kunstverker som nazistene stjal fra østerrikske jøder under krigen, ble nylig solgt på auksjon i Wien. Salget vekket sterke reaksjoner - selv om 12 prosent av inntektene går til et fond som disponeres av østerrikske jøder. Foto: EPA

Hp 25/11-96

FORSONING: Spørsmålet om Holocaust-ofrenes eiendommer har forgreninger til en rekke europeiske land, og er en viktig del av forsoningsprosessene. Her er Israels statsminister Benjamin Netanyahu under en minnehøytidelighet i Bergen-Belsen i Tyskland i september.